

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Коваленко Маргарита Анатоліївна

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДТРИМКИ СІМ'Ї**

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Психологія»

Умань – 2021

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: *кандидат психологічних наук, доцент,
Вахоцька Ірина Олександрівна*

РЕЦЕНЗЕНТ: *доктор педагогічних наук, професор,
Кравченко Оксана Олексіївна*

Захист відбудеться _____ на засіданні ЕК кафедри *психології*.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі *назва*, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. №

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РЕАЛІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї.....	8
1.1. Проблема надання психолого-педагогічної підтримки родинам в роботах зарубіжних і вітчизняних науковців та педагогічних працівників.....	8
1.2. Категорії сімей, які потребують психолого-педагогічної підтримки.....	12
1.3. Зміст та форми психолого-педагогічної роботи з сім'єю.....	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ.....	24
2.1. Методики діагностики.....	24
2.2. Опис результатів дослідження.....	52
2.3. Рекомендації сім'ям, які потребують психолого-педагогічної допомоги.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	76

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сім'я є найважливішим соціальним інститутом суспільства, завжди виступає моделлю конкретного історичного періоду, його розвитку і відбиває його моральні і духовні суперечності, постійно відчуває на собі всі зміни, які відбуваються у суспільстві, і відповідно через членів сім'ї впливають на його розвиток.

Протягом останніх років профілактиці і розв'язанню сімейних негараздів значну увагу приділяють вітчизняні і зарубіжні науковці. Зокрема, у роботах З. Зайцевої, І. Зверєвої, І. Козубовської, В. Постового, А. Капської, І. Трубавіної, О. Холостової та інших вітчизняних і зарубіжних вчених розглядаються найрізноманітніші аспекти функціонування сім'ї, її розвитку чи занепаду.

Економічні, політичні, соціальні перетворення, перехід до ринкової економіки, які відбуваються в Україні, привели до соціально-економічної кризи в країні, що охопила всі сфери життєдіяльності суспільства і не могли на позначитися на функціонуванні сім'ї. Сім'я, як підсистема суспільства також перебуває у стані гострої кризи, що звичайно впливає на виконання нею основних функцій, тобто на життєдіяльність сім'ї, матеріально-економічне становище, житлово-побутові умови, морально-психологічний клімат і духовність сім'ї, народження та виховання дітей, організацію відпочинку та вільного часу.

Складним у сучасних умовах є становлення молодого сім'ї, яка опинилася у скрутних матеріальних, житлово-побутових, соціально-психологічних умовах, що позначається на реалізації нею такої функції, як репродуктивна і виховна. Стали поширеними деформовані шлюбно-сімейні процеси, молодь не хоче офіційно реєструвати шлюб, народжувати дітей, відкладаючи це до кращих часів. Складність ситуації, у якій перебуває сім'я, крім наведених чинників зумовлена ще й такими розповсюдженими в сучасному світі явищами, як алкоголізм та наркотизація населення.

Актуальними є проблеми планування сім'ї, збереження репродуктивного здоров'я населення. Зростання кількості розлучень, конфліктів між подружніми парами, батьками та дітьми свідчить про нестабільність взаєностосунків, перебування сімей у стресових ситуаціях, дефіцит позитивних емоцій, що позначається на соціальній активності людини, її працездатності, збільшує кількість дитячих захворювань, сприяє появі важковихованості, алкоголізації, наркотизації підлітків та молоді. Все це може позначитися на системі сімейного виховання, мета якого – передача молодому поколінню соціального досвіду, знань, норм, умінь та навичок, необхідних для нормальної життєдіяльності.

Підтримка інституту сім'ї є завданням реалізації державної сімейної політики. Державна сімейна політика, як складова частина соціальної політики України, являє собою цілісну систему принципів, оцінок і заходів організаційного, економічного, правового, наукового, інформаційного, пропагандистського і кадрового характеру, спрямованих на поліпшення умов і підвищення якості життя родини.

Відповідно до Концепції мета державної сімейної політики полягає в забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства. Концепція розроблена, виходячи з потреби створення належних умов життєдіяльності сім'ї в Україні і визначає загальну стратегію і пріоритетні напрями державної політики щодо сім'ї, передбачає здійснення цілісної системи заходів з урахуванням нових реалій: ринкової економіки, соціального партнерства, політичної демократії, всього того, що покликане зробити життя суспільства, кожної окремої сім'ї повнокровним і ефективним.

Соціальна ситуація, в якій перебуває сучасна сім'я, призводить до того, що в процесі сімейного виховання батьки стикаються із рядом проблем. Вимоги сучасного суспільства поліпшити якість сімейного виховання, відповідальність батьків за виховання дітей стикаються з проблемами

матеріальної небезпечності сім'ї, зосередження батьків на пошук роботи, коштів на задоволення фізичних потреб дітей, самоусунення школи від проблем сімейного виховання, зруйнування системи педагогічної освіти батьків, недоступність позашкільних закладів для розвитку творчих здібностей дітей, організації їхнього вільного часу. Отже духовний розвиток дитини часто залишається поза увагою батьків.

Внаслідок зростання кількості розлучень, деформації шлюбно-сімейних відносин, нестабільності шлюбів, збільшується кількість неблагонадійних сімей, в яких створюються умови для негативного формування особистості дитини. Вище перелічені проблеми життєдіяльності сучасної сім'ї в Україні виникли в наслідок соціально-економічної кризи суспільства.

Актуальність здійснення соціально-педагогічної підтримки сім'ї зумовлена необхідністю розв'язання проблеми підготовки майбутніх батьків до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини, батька і матері, підвищення загальнокультурного і педагогічного рівня, подолання існуючих проблем та надання допомоги сім'ям, які потрапили в складні життєві обставини.

Впродовж порівняно невеликого проміжку часу сталося дуже багато політичних змін у житті країни. Відбулося те, що відбувається завжди у часи соціальних катаклізмів, економічних криз. Соціальне розшарування суспільства не тільки поглибило гостроту матеріальних проблем сімей, але що більш небезпечно для виховання, призвело до ряду проблем психологічних напруженості взаєностосунків, конфліктів, агресії. Змінилось середовище, змінились батьки, змінились їх діти.

Об'єкт дослідження : сім'я, яка потребує психолого-педагогічної підтримки.

Предмет дослідження: напрямки, форми та методи психолого-педагогічної підтримки таких сімей.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати проблеми сімей, які потребують психолого-педагогічної підтримки.

Відповідно до мети об'єкту та предмету дослідження були поставлені наступні завдання :

1. Висвітлити проблему надання психолого-педагогічної підтримки родинам в роботах зарубіжних і вітчизняних науковців та педагогів.

2. Охарактеризувати категорії сімей, які потребують психолого-педагогічної підтримки.

3. Розкрити напрямки, форми та методи психолого-педагогічної підтримки таких сімей.

4. Дослідити сім'ї, які потребують психолого-педагогічної підтримки та становлення дитячо-батьківських відносин.

5. Розробити рекомендації сім'ям, які потребують психолого-педагогічної допомоги.

Дослідження проводилося на Тарашанського академічного ліцею «Ерудит». Було обстежено 10 дітей молодшого та середнього шкільного віку та їх сім'ї, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Методику дослідження склали дві групи методів. Перша група методів спрямована на вивчення положення дитини в сім'ї.

При роботі з дітьми було використано такі методи:

- Проективну методику "Малюнок сім'ї».
- Методика "Незакінчені речення".

Друга група методів спрямована на виявлення знань батьків про дитину і становлення батьківських відносин з дітьми. При роботі з батьками були використані наступні методи:

- Анкетування: Анкета "Які ви батьки?".
- Тестування: "Батьківське ставлення до дітей" (А.Я. Варга, В. В. Столін).

Після проведення дослідження було проведено корекційну роботу та розроблено рекомендації сім'ям, які потребують психолого-педагогічної підтримки.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні поняття сім'я, пара, здорові стосунки з позиції психолого-психологічного підходу; напрямки, форми та методи психолого-педагогічної підтримки сімей.

Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні та апробації методичних засобів для діагностики рівня дитячо-батьківських відносин, вивчення положення дитини в сім'ї. Результати роботи можуть бути використані в процесі розробки курсів з соціальної роботи, психології, соціальної педагогіки для студентів закладів освіти, які готують фахівців допомагаючих професій.

Апробацію результатів роботи було здійснено у формі тез на X-тій Всеукраїнській науковій Інтернет-конференції «Актуальні питання психології: теорія, методика, практика», що відбулась 25-26 жовтня 2021 року в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Виховання в сім'ї є першоосною розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.

1. Опрацьовано літературні джерела за допомогою методу порівняння і логіко-теоретичного аналізу. Мені вдалося дослідити зарубіжні принципи надання психолого-педагогічної підтримки родинам та з'ясувати, що позитивним є використання міжнародного досвіду в побудові відносин між державою й третім сектором, використання допомоги міжнародних фондів, благодійних організацій. Це є дієвим механізмом, що дозволяє подвоювати зусилля держави та громадськості в реалізації як

превентивних методів вирішення соціально-психологічних, економічних проблем сім'ї, так і адаптації дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах, до нових умов життя.

2. Охарактеризувала категорії сімей, які потребують психолого-педагогічної підтримки. Відповідно до психолого-педагогічного підходу сім'ї класифікуються за структурою, за стилем виховання, за виховним потенціалом, за матеріальним становищем, за соціальним складом, за місцем проживання, за сімейним стажем, за кількістю дітей, за виконанням основних функцій та ін. І саме в рамках даного підходу зустрічається велике різноманіття термінів, що характеризують сім'ї, які потребують допомоги у вирішенні своїх проблем.

Це неповні сім'ї, багатодітні, малозабезпечені, неблагополучні сім'ї, сім'я групи ризику, конфліктна сім'я, функціонально неспроможні сім'ї, зовні благополучні, асоціальні сім'ї тощо.

3. Розкрито напрямки у роботі з сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах. Важливо навчитися виявляти ключову проблему, яка має певні ознаки, часові межі. Це вміння визначати причину й наслідки; відрізнити інформацію від емоцій (деякі факти – емоційні, але не інформаційні); аналізувати інформацію з різних джерел (сусіди, вчитель, колеги тощо); враховувати думки і вислови оточення; визначати й аналізувати сім'ю як систему, що функціонує з визначеними взаємостосунками. При визначенні ключової проблеми сім'ї необхідно враховувати ознаки, які є показниками наявності декількох проблем.

Одним із **напрямків роботи** психолога у закладах освіти є робота з батьками. Це питання заслуговує на увагу, бо дослідження проблем сім'ї і сімейного виховання показує, що батьки все більше потребують допомоги психологів. Психологічні консультації і рекомендації потрібні не лише батькам дітей «групи ризику» або проблемним сім'ям, а й кожній сім'ї на певному етапі її розвитку.

Основними задачами психолога у роботі з батьками є такі:

- психологічна просвіта (лекції, бесіди, індивідуальні консультації);
- надання інформації батькам про нормативи психічного розвитку дитини;
- розширення та поглиблення уявлень батьків про закономірності психічного розвитку дитини, про особливості соціальної ситуації розвитку у кожному віковому періоді;
- створення позитивних взаємостосунків між батьками і дітьми;
- допомога батькам у розвитку власних здібностей, впевненості в собі та розвиток почуття відповідальності за дітей;
- розвиток почуття батьківства, позитивне сприймання власної дитини;
- пропаганда психологічних знань;
- руйнування хибних і формування правильних установок батьків щодо прийомів виховання дітей у сім'ї .

Форми роботи психолога з батьками:

- батьківські збори;
- бесіди (колективні, групові, індивідуальні);
- оформлення інформаційних повідомлень для батьків;
- психолого-педагогічні лекторії;
- заняття-тренінги для батьків з підвищення батьківської ефективності;
- лекції, семінари, конференції;
- індивідуальні тематичні консультації;
- організація гуртків, секцій, спільних творчих справ.

Корекційно-розвивальна робота з батьками

Причини викривлення батьківських стосунків можуть бути виправлені за допомогою психотерапії і психологічної корекції. З цією метою створюються батьківські групи. Основною формою роботи у процесі групової

корекції є когнітивно-поведінковий тренінг, який здійснюється за допомогою рольових ігор і програм відеотренінгу.

4. Досліджено сім'ї, які потребують психолого-педагогічної підтримки та становлення їх дитячо-батьківських відносин.

5. Розроблені рекомендації сім'ям, які потребують психолого-педагогічної допомоги, підтримки щодо поваги до зняття емоційної напруги та тривожності дитини (врахування бажань, інтересів, потреб), її самостійності, допомога у пошуку шляхів виходу зі складних ситуацій, формування системи цінностей та збереження в сім'ї емоційного комфорту, підвищення психологічної освіти батьків, набуття знань, урахування індивідуальних та вікових особливостей дитини, забезпечення тісного взаємозв'язку, дружніх, відкритих стосунків дитини з батьками, взаємодопомога, турбота та увага забезпечать добрі відносини в сім'ї, бажаний результат виховання.